

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Søren Kierkegaard a lidská existence

Věra Knedlhansová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Søren Kierkegaard a lidská existence

Věra Knedlhansová

Vedoucí práce:

PhDr. Stanislav Stark, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, 12. srpen 2013

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Stanislavu Starkovi, CSc. za velmi cenné připomínky.

Obsah

1. Úvod	2
1.1. Søren Kierkegaard, lidská existence	2
1.2. Søren Kierkegaard, život a dílo	3
2. Základní prvky filosofické koncepce S. Kierkegaarda	5
2.1. Téma lidské existence	5
2.2. Niternost	8
2.3. Úzkost	8
2.4. Víra v Boha, zoufalství	10
2.5. Paradox	11
2.6. Pojem svobody a pravdy	13
3. Søren Kierkegaard versus Friedrich Nietzsche	14
3.1. Morálka	14
3.2. Smysl lidské existence, vůle k moci	19
3.3. Kritika křesťanství	20
3.4. Smysl lidské existence, Bůh versus koncepce Nadčlověka	22
3.5. Kritika církve, podstata křesťanské existence	24
4. Závěr	27
5. Resume	30
6. Seznam literatury	31

1. Úvod

1.1. Søren Kierkegaard, lidská existence

Téma Søren Kierkegaard a lidská existence je vymezeno pojmy smysl lidské existence, víra v Boha nebo zoufalství. Vybrané myšlenky Kierkegaardovy koncepce budou analyzovány a interpretovány. Tématem lidské existence se zabýval také Friedrich Nietzsche, který je stejně jako Kierkegaard představitelem iracionalismu. Předpokládám u obou filosofů určité paralely a současně i rozdíly v řadě jejich zjištění. Z tohoto důvodu budou některé z myšlenek obou filosofů ve druhé části práce podrobeny komparaci. Pozornost bude soustředěna hlavně na oblast víry v Boha a smyslu lidského života. Prvotním úkolem bude však představit Kierkegaardovu koncepci lidské existence, samozřejmě s přihlédnutím k odlišnostem Nietzscheových myšlenek.

První kapitola bakalářské práce bude věnována základnímu vymezení pojmu lidská existence. Vzhledem k rozsáhlosti tématu bude věnována pozornost především otázce způsobu existence člověka, její uchopení v kontextu s Bohem. Pozornost bude věnována též otázce, jakým způsobem může být zkoumána lidská existence. Zmíněna bude také Kierkegaardova kritika touhy po objektivním věděním, tehdy ve filosofii reprezentovanou především německou klasickou filosofií.

Mezi stěžejní metody bakalářské práce bude patřit analýza vybraných témat společných oběma autorům. Jak již bylo zmíněno, téma víra v Boha, smysl lidského života nebo otázka smrtelnosti či naopak nesmrtelnosti budou podrobeny komparaci. Jednotlivé myšlenky týkající se křesťanství, morálních pravidel budou podrobeny kompilaci, použita bude také deskriptivní metoda a parafrázování vybraných důležitých kapitol. Nejvýznamnější myšlenky s ohledem na téma práce budou citovány.

V závěru bakalářské práce bude věnována pozornost stěžejní otázce Kierkegaardovy koncepce, jakým způsobem je možno zkoumat lidskou existenci, k jakému východisku dospívá ve zkoumání smyslu lidského života, jak chápe lidskou individualitu a jak k ní dospět. Bakalářská práce by měla poukázat na největší rozdíly v Kierkegaardově a Nietzscheho koncepcích, zejména v otázkách víry v Boha a způsobu existování člověka.

1.2. Søren Kierkegaard, život a dílo

„Dánský náboženský a filosofický myslitel S. Kierkegaard se narodil 5. května 1813 v Kodani. Jeho otec byl původně chudým pastevcem, jenž se později stal zámožným obchodníkem. Byl silně nábožensky založený a v přísném náboženství vychovával své početné děti.“¹ Výchova následně ovlivnila Kierkegaardovo dílo. „Lidé, k nimž měl Kierkegaard během svého života zvláště osudový vztah, byli: otec, který z něj udělal věřícího; Regina, mladá děvče, s nímž se zasnoubil a které z něj učinilo básníka; spisovatel a žurnalista Meir Aron Goldschmidt, který se stal příčinou Kierkegaardova pohrdání světem, a konečně biskupové Mynster a Martensen, kteří se stali pro Kierkegarda personifikací zvráceného křesťanství.“² Na formování osobnosti Kierkegaardova mělo vliv nepochybně celkové prostředí, ve kterém vyrůstal. Jeho otec se podruhé oženil jen rok po ztrátě své první manželky. Je však možné, že vztah s druhou ženou, která byla jeho služebnou, vznikl ještě za života první manželky. Vztah nebyl vyrovnaný a Kierkegaardův otec trpěl pocitem viny, neboť chápal samotnou sexualitu jako velký hřích. S přibývajícím věkem se pocit viny zřejmě prohluboval a tento fakt se projevoval na výchově jeho pěti dětí, zvláště u Sorena Kierkegaardova.³ Silné vazby na otce a přísná výchova nakonec na nějaký čas dohnaly Kierkegaard k touze po hříchu, jako prostředku k poznání světa. Dokonce například navštívil nevěstinec.⁴ Kierkegaard se později zamiloval do Reginy, kterou požádal o ruku. Své slovo však záhy zrušil. Jedním z důvodů byly časté deprese a také pocity viny spojené se sexuálním životem.⁵

„V prvních spisech se vyrovnává se vztahem k Regině, s různými životními názory z oblasti estetické a etické (jak je dle idealistické filosofie nazýval). Rozšiřuje zájmovou oblast a reaguje na současnou filosofii, na Hegela a hlavně na dánské hegelovce, kteří po německém vzoru směšovali „spekulaci“ s křesťanstvím.“⁶ To odmítal. „Kierkegaard napsal mnoho spisů, které vynikají skvělým duchaplným stylem a hloubkou psychologické analýzy: Strach a chvění, Pojem úzkosti, Filosofické drošky, doplněné později Uzavírajícím nevědeckým dodatkem, Nemoc k smrti.“⁷ Kierkegaard řadu svých děl vydal pod nejrůznějšími pseudonymy. Údajně měl

¹ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 18.

² ROHDE, P. P. *Kierkegaard*, s. 6.

³ Tamtéž, s. 24 – 26.

⁴ Tamtéž, s. 33 – 34.

⁵ Tamtéž, s. 54 – 55.

⁶ KIERKEGAARD, S. *Bázeň a chvění. Nemoc k smrti*, s. 236.

⁷ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 18.

obavy před odpovědností, současně byla anonymita úkrytem před zveřejněnými niternými prožitky, které se objevovaly v jeho spisech.⁸

V jeho díle se projevilo i silné náboženské přesvědčení. Svými spisy se snažil bojovat za obnovu církve podle Nového zákona. V této souvislosti se zabýval také vztahem náboženství a filosofie.⁹ Kierkegaard považoval víru v Boha za naprosto niternou záležitost každého člověka. Upozorňoval na nahrazení víry spekulativně racionalistickým poznáním. Víra je však podle něj paradox, založený na objektivní nejistotě, zatímco racionalistický rozum je pravým opakem. Víra patří k základním lidským kvalitám.¹⁰ Kritizoval však představitele tehdejší dánské oficiální církve za jejich způsob života a principy, na kterých existovala církev jako instituce. Chápal poslání kněží jako řeholí, z níž plynou existenční rizika, ne úřednický post se zajištěným prestižním statusem a majetkem.¹¹ „Vášnivou kritiku oficiální církve, především luterské, a její ideologie, jež jako balvan stojí v cestě porozumění smyslu pravé víry, vystupňoval Kierkegaard do ohromujících rozměrů v posledních měsících života, v roce 1855, kdy vydává časopis *Okamžik*.“¹² Kierkegaard byl však stále více vyčerpán. „Dne 2. října ho na ulici ranila mrtvice, zhroutil se a byl odvezen do nemocnice Frederiks-Hospital na Bredgade. Jeho síly byly spotřebovány. Desáté číslo *Okamžiku*, které dal do tisku, spotřebovalo současně zbytek jeho majetku. Zemřel 11. listopadu ve věku dvaadvaceti let.“¹³

⁸ KIERKEGAARD, S. *Bázeň a chvění. Nemoc k smrti*, s. 240.

⁹ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 18.

¹⁰ Tamtéž, s. 20 – 21.

¹¹ ROHDE, P. P. *Kierkegaard*, s. 122 – 123.

¹² MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 21.

¹³ ROHDE, P. P. *Kierkegaard*, s. 153.

2. Základní prvky filosofické koncepce S. Kierkegaarda

2.1. Téma lidské existence

Rozvinutím motivů lidské subjektivity se S. Kierkegaard vepsal do dějin filosofického myšlení jako inaugurator existenciálního myšlení. To existující je podle něj odvoditelné zase jen z existence samé.¹⁴ Musíme poznat nejdříve sami sebe, ne vnější svět. Zabýval se pocity člověka, nikoli souborem objektivních informací. Podrobně studoval systém Georga Wilhelma Friedricha Hegela, který podle něj však nemohl proniknout k jádru lidské existence. Podle Kierkegaarda jsou hybnou silou lidé, kteří svými subjektivními rozhodnutími utvářejí své životy. Kládl důraz na jedinečnost jednotlivců. Pro Hegela byla důležitá objektivita poznání, naopak pro Kierkegaarda byla klíčová subjektivita.¹⁵ Dánský filosof spatřoval jako nejdůležitější víru, nikoli spekulativně racionalistické poznání.¹⁶ „Podobně jako pozdní Schelling a četní jiní současníci viděl také Kierkegaard v Hegelově systému vyvrcholení, tudíž pravou kvintesenci tradiční racionalistické filosofie, jež se s naivní pýchou domnívá, že před ní žádné tajemství neobstojí, protože její všemocný dialektický rozum umí dokonale prosvítit veškerou skutečnost, protože její spekulativní absolutní vědění dovede beze zbytku obnažit Boha i člověka, přírodu i dějiny.“¹⁷

Kierkegaard se domníval, že je třeba hledat jiný způsob, jak uchopit sebe sama. Rozum je důležitý, ale k tomuto cíli sloužit nemůže. Svůj život žijeme a teprve zpětně chápeme pocity, události a situace, které prožíváme. Chápání ale nikdy nemůže probíhat objektivně, nýbrž subjektivně, silou naší osobnosti.¹⁸ Tehdejší filosofie se podle Kierkegaarda stala vědeckou a nemůže se zabývat otázkami o lidské existenci. Už z principu k ní není možné přistupovat vědecky. Lidská existence je uchopitelná jedině přes její subjektivitu. Tím Kierkegaard naznačil směr, kterým by se měla filosofie ubírat, učinil první krok ke vzniku zcela nového filosofického směru, existencialismu.¹⁹ „On jako jeden z prvních nasměroval filosofii k okruhu problémů

¹⁴ PELCOVÁ, N. *Vzorci lidství. Filosofie o člověku a výchově*, s. 67 – 68.

¹⁵ ROHDE, P. P. *Kierkegaard*, s. 154 – 155.

¹⁶ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 21.

¹⁷ Tamtéž, s. 19.

¹⁸ ROHDE, P. P. *Kierkegaard*, s. 156.

¹⁹ Tamtéž, s. 155.

týkajících se života a smrti, smyslu lidské existence. Ve své době nenalezl příliš velký ohlas, ale zejména ve 20. století se k němu čím dál, tím více hlásí jako ke svému předchůdci.²⁰ Kierkegaard nutí člověka obracet se k nejzákladnějším otázkám. „Na místo dialektiky světových dějin začíná klást důraz na niternost subjektu otevírající se víře. Přináší hluboký vhled do lidské existence, vede člověka k tomu, aby si neustále kladl otázku „Kdo jsem?“, a tak mohl přistupovat ke svému vlastnímu jádru a odtud se přiměřeněji pohybovat po své stezce životem.“²¹

Existenci člověka chápe Kierkegaard jako způsob, jakým člověk je, má při tom však na mysli vždy konkrétního člověka, ne obecně lidstvo. Existence je klíčovým pojmem Kierkegaardova nábožensko-filosofického myšlení.²² „Člověk je syntézou nekonečna a konečna, časnosti a věčnosti, svobody a nutnosti, zkrátka syntéza.“²³ Každý člověk by měl hlavně směřovat k Bohu, neměl by se řídit rozumem, naopak pravé poznání je možné například díky víře.²⁴ „Skutečnost člověka – existence, je saháním toho konečného po nekonečném. Existence není něco daného, hotového, má charakter dynamis, je to mohutnost, síla. Je to něco, co se hledá, co je mravním a náboženským usilováním.“²⁵ Existence je možnost volby každého z nás. Nejde přitom o to, zvolit polarizované alternativy, volíme možnosti, jež v důsledku naší konečnosti vedou k našemu konci, z toho poté pramení úzkost.²⁶ „Záchranou může být víra v Boha, chápaného ovšem v radikální transcendenci (jež nepotřebuje zprostředkování církv. dogmatikou), která je ve své neuchopitelnosti dosažitelná pouze skokem. Takovému skoku je člověk nejbližší, projde-li třemi základními životními stadii; [...].“²⁷ První stádium Kierkegaard nazval estetické. V něm člověk prožívá uspokojení, opojení svojí vlastní mocí a také zažívá sexuální rozkoš. Estetické stádium je nejnižším vývojovým stupněm, ale i ono prochází určitým vývojem skrze sebereflexi. Život v estetickém stádiu je ale také plný prázdnoty. Výstižně popsal estetické stádium Kierkegaard v prvním díle spisu *Buď anebo*, *Svědčův deník*. Druhým stádiem je etické stádium, kdy vyvrcholí zoufalství z prázdnoty. Dochází k přeměně já, k osvobození. Jde o stádium, v němž se člověk snaží žít podle stanovených mravních zákonů, jež chápe jako závazné. Právě přizpůsobení se a jistá nepůvodnost je podle Kierkegaarda však úskalím etického

²⁰ STARK, S. *Problematika člověka v současné filosofii*, s. 17.

²¹ OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*, s. 9.

²² MAJOR L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 22.

²³ KIERKEGAARD, S. *Bázeň a chvění. Nemoc k smrti*, s. 123.

²⁴ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 19.

²⁵ PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství. Filosofie o člověku a výchově*, s. 68.

²⁶ Tamtéž, s. 70.

²⁷ KOLEKTIV AUTORŮ, *Filosofický slovník*, s. 212.

stádia. Člověk by se neměl podříditi obecným pravidlům, protože se ztrácí jeho individualita a člověk se stává průměrným.²⁸ „Teprve rovnováha estetického a etického stádia a jejich překonání, to je předpoklad pro vznik stádia nejvyššího, náboženského, které je podle Kierkegaarda výrazem volby sebe samého, je skokem do svobody ve smyslu překročení konečnosti.“²⁹ Stává se sám sebou. „V religiózní sféře teprve může člověk podle Kierkegaarda plně realizovat sebe sama. Na postavě biblického Abrahama ukazuje Kierkegaard na nutnost jít dál, na otcí víry se lámou v očích Kierkegaardových principy běžné, obecné etiky a určité mravní doktríny, jež zasazují jednotlivce do daného společenství a náležitě ho v ní ukotvují.“³⁰ Člověk se nesmí bát osobních rozhodnutí. „Tato cesta zřeknutí se světa a osobního štěstí je cestou k Bohu, je to však cesta, která nemá bezprostřední následovníky. Každý člověk, který na sebe vezme řeholi hledání Boha, zůstává osamocen.“³¹ Proto se lidé rozhodnutí obávají. „Čin a rozhodnutí jsou naší době stejně vzácné jako opojení z nebezpečné plavby tomu, kdo plave na mělčině.“³²

Víra je vnitřní záležitostí každého jednotlivce a rozumem neuchopitelná.³³ Kierkegaard používal jako autor mnoho pseudonymů, a to například v dílech, jež pojednávala o víře. Nechtěl se vyvyšovat a vystupovat jako někdo, kdo je schopen zvěstovat pravou víru.³⁴ Nejskrytější otázky existence a života podle něj nelze sdělovat jinak než nepřímou. Mohlo by se stát, že by docházelo k neplnohodnotnému výkladu. Kierkegaard se v tomto ohledu inspiroval Sokratem.³⁵

Kierkegaard chápal svoji koncepci jako melancholickou, vyvstávala z jeho vlastního života. Předpokládal, že podobně se budou cítit i ostatní lidé, alespoň lidé žijící v budoucnu.³⁶ Kierkegaardovo dílo je výjimečné i v tom, že jeho spisy vycházejí z jeho vlastních pocitů a prožitků, vše musel zažít a teprve poté o nich podat svědectví.³⁷

²⁸ PELCOVÁ, N. *Vzorci lidství. Filosofie o člověku a výchově*, s. 68 – 69.

²⁹ Tamtéž, s. 69.

³⁰ OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*, s. 56.

³¹ STARK, S. *Filosofie 18. – 20. století*, s. 39.

³² KIERKEGAARD, S. *Současnost*, s. 24.

³³ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 21.

³⁴ ROHDE, P. P. *Kierkegaard*, s. 131.

³⁵ OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*, s. 13.

³⁶ STARK, S. *Problematika člověka v současné filozofii*, s. 18.

³⁷ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 18.

2.2. Niternost

K pochopení Kierkegaardovy koncepce je nutné objasnit několik dalších základních pojmů, mezi ně patří především pojem niternosti. Právě niternost je charakteristická pro lidskou existenci. Díky ní může člověk rozumět sám sobě, díky ní dokáže pochopit, kdo je. Niternost, jinak řečeno subjektivnost, je zároveň spjatá s praxí, vírou a věděním.³⁸ „Jedinec je proto takový, že jeho existence, jeho niternost tvoří hluboký paradox. Je sice nejskutečnější skutečností, ale taková, která do sebe podstatně zahrnuje možnost, představuje skutečnou možnost s možnou skutečností. Je zde a zároveň se teprve stává tím, čím bytostně je“³⁹ Člověk je tedy bezpodmínečně svobodný a utváří sám sebe svojí aktivitou. My máme možnost volit mezi správným, pravdivým a nesprávným, nepravdivým způsobem života. Jde o naši subjektivní, vnitřní volbu. Máme proto na výběr volbu pravého, tedy subjektivního způsobu života a nepravého, objektivního. Pokud zvolíme objektivní způsob života, zaměříme se na obecné, na pouhé teoretizování. Objektivní způsob myšlení nás odhání od našeho nitra, od naší subjektivity. K prožívání niternosti je zapotřebí rozhodnost k činu. Kierkegaard pro ztrátu niternosti zavádí termín nivelizace, což znamená dávat přednost obecným pravidlům před individuálními, vítězství veřejnosti nad jednotlivci.⁴⁰ „Ale přijmout mínění veřejnosti je útěcha falešná, neboť veřejnost existuje jen in abstracto. Jakkoli si tedy nikdy žádná většina nebyla tak jista svým právem a vítězstvím jako veřejnost, jednotlivec se tím může utěšit jen pramálo, poněvadž veřejnost je fantóm, který žádné osobní sblížení nepřipouští.“⁴¹ Veřejnost je tedy pouze abstraktně fungujícím nic. Zůstává i přes změny stále veřejností. Jde o nejlepší cestu k nivelizaci.⁴²

2.3. Úzkost

Kierkegaard definoval pojem úzkosti jako jeden z prvních filosofů. Vycházel přitom ze svého vlastního života, z vnitřních konfliktů spojených například s jeho otcem a Reginou.

³⁸ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 22.

³⁹ Tamtéž, s. 22.

⁴⁰ Tamtéž, s. 22 – 23.

⁴¹ KIERKEGAARD, S. *Současnost*, s. 61.

⁴² Tamtéž, s. 61 – 62.

Úzkost však v sobě ukrývá i pozitivní náboj. Je to právě ona, která nás dokáže dovést k naší individualitě.⁴³

Úzkost je podle dánského filosofa spjata s hříchem.⁴⁴ Úzkost přichází s prvním hřešením Adama a Evy a pokračuje v dalších generacích.⁴⁵ Díky úzkosti je však možné dojít ke spáse, pokud se zcela odevzdáme Bohu. Člověk se stane sám sebou, nalezne svobodu a nahlédne Boží existenci.⁴⁶

Odkud však úzkost pochází? Podle Kierkegaarda vyvstává z ničeho. V člověku existuje spící duch spojený s tělem, který se postupně probouzí a tím se o slovo hlásí i úzkost. Z nevinnosti, tedy harmonie, nevědomosti, nás začíná vytrhovat vyvstávání ducha, jenž s sebou nese existenci ničeho, které přináší úzkost. Nejde o strach, který pramení z něčeho konkrétního, jde o obavu z jakéhosi neznámého napětí. Hrozí nám nic. Vyvolává to v nás negativní pocit znepokojení.⁴⁷

Vede nás však ke svobodné volbě stát se sami sebou. Svoboda, která je s úzkostí svázána, ale s sebou nese i další úzkost, totiž závrať z možnosti svobody, jež je nekonečná.⁴⁸ Úzkost je podle Kierkegaarda závrať, kterou cítíme z bezpočtu možností všech našich voleb. Bojíme se svobody, proto zažíváme závrať úzkosti. Máme závrať z ničeho a bojíme se, že se ztratíme v ničem.⁴⁹ „Možnost svobody vábí a zároveň odrazuje. Láká jako možnost svobodně se rozhodnout, což je bytostné určení člověka, a odrazuje jako nutnost svobodně se rozhodnout, což s sebou nese odhodlanost, pevné přesvědčení apod. Avšak právě v této dvojznačnosti, jež žene k rozhodnutí a skoku, povstává člověk podle Kierkegaarda jako skutečný duch.“⁵⁰ Díky úzkosti můžeme být tedy svobodní.

Kierkegaard vysvětluje, že původně ve své přírodní nevinnosti úzkost necítíme, čím více si však budeme uvědomovat naši duchovní podstatu, tím více budeme zažívat úzkost.⁵¹ Kierkegaard vychází z toho, že člověk je syntézou konečnosti a nekonečnosti. Musíme se tedy snažit o nekonečné já, natolik se od sebe vzdálit, až nakonec se zase vrátíme sami k sobě

⁴³ OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*, s. 73–74.

⁴⁴ Tamtéž, s. 77.

⁴⁵ Tamtéž, s. 74.

⁴⁶ Tamtéž, s. 77.

⁴⁷ Tamtéž, s. 77.

⁴⁸ Tamtéž, s. 76.

⁴⁹ Tamtéž, s. 76.

⁵⁰ Tamtéž, s. 75.

⁵¹ Tamtéž, s. 73–74.

a staneme se konečnými bytostmi. Pokud se nestaneme sami sebou, budeme zoufalí, projdeme si úzkostí.⁵²

Tématem úzkosti se dále zabýval také Martin Heidegger, který na dánského filosofa navazoval a jeho myšlenky dále rozpracoval. Kierkegaardovými myšlenkami byl ovlivněn též J. P. Sartre.⁵³

2.4. Víra v Boha, zoufalství

Søren Kierkegaard tvrdil, že víra je v podstatě paradoxem, jenž nabízí všechno a nic. Podmínkou je zoufalství, které musíme překonat skokem do absurdna, uvědomněním si svého bytostného já, tak dosáhneme vrcholu lidské existence. Jak zde bylo již uvedeno, lidská existence je v podstatě usilování konečného o nekonečnost. Je to cesta k nekonečnému Bohu.⁵⁴ Ten podle koncepce Kierkegaarda nemůže existovat, protože není spjat s časovostí jako člověk, je věčný.⁵⁵

Otázkou víry se zabývá ve svém spise *Bázeň a chvění, Nemoc k smrti*. V první části knihy odkazuje k příběhu starozákonního Abraháma, který dokázal obětovat svého syna věčnému Bohu, překročil hranice etiky a dokázal uskutečnit skok do absurdna.⁵⁶ Kierkegaard příběhem Abraháma ospravedlňoval zrušení zasnoubení s Reginou Olsen, nepřímou se snaží dát jí vzkaz. Víra v Boha byla pro dánského filosofa nejdůležitější. Lidské existenci však nepomáhá, nezaručuje nic z principu, člověk musí jen věřit. Víra nedává jistotu, nenabízí nic hmatatelného a přece se díky ní život naplňuje v největším slova smyslu.⁵⁷ „Zoufalství je nemoc právě svou naprostou dialektičností, a platí, že největší neštěstí pro člověka je, když ji nikdy nedostane, a skutečným štěstím, když jí dostane, i když je to nemoc krajně nebezpečná v případě, že se z ní nechce uzdravit.”⁵⁸

Na příkladu svého života Kierkegaard ukazuje, že úzkost provází člověka ve všech třech fázích existence. Podrobně to popisuje v knize *Stádia na cestě životem*, vychází přitom z jeho

⁵² KIERKEGAARD, S. *Bázeň a chvění. Nemoc k smrti*, s. 137.

⁵³ OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*, s. 85.

⁵⁴ Tamtéž, s. 58 – 59.

⁵⁵ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 22.

⁵⁶ KIERKEGAARD, S. *Bázeň a chvění. Nemoc k srdci*, s. 243.

⁵⁷ Tamtéž, s. 243.

⁵⁸ Tamtéž, s. 134.

vztahu k Regině.⁵⁹ „Při zoufalství je však bytí vzhledem k možnosti bytí pádem; jak nekonečná je přednost možnosti, tak hluboký je pád. V zoufalství je tedy vzestupem zoufalý nebýt. A přece je i toto určení dvojaké. Nezoufat si není totéž co nekulhat, nebýt slepý apod.“⁶⁰ Jde o nemoc v lidském já. „Podobá se tak spíše stavu člověka na smrt nemocného, jenž se smrtí zápasí a nemůže umřít. Nemoc k smrti je tedy totéž co nemoci umřít, ale ne tak, jako by ještě zbývala naděje na život; beznaděj spočívá v tom, že chybí i ta poslední naděje, smrt.“⁶¹ Kierkegaard však dále vysvětluje, že zoufalství není ničivé. „[...] jako dýka není s to zabít myšlenky, tak není zoufalství s to pohltnout věčnost, lidské já, ležící v samém základě zoufalství, jehož červ neumírá a oheň nezhasíná.“⁶² Kierkegaard ve spise *Nemoc k smrti* dále upozorňuje, že je vlastně obtížné určit, kdo je a kdo není zoufalý. Ten, kdo se považuje za zoufalého, být zoufalý nemusí, platí to i naopak. Stav zoufalství ale můžeme překonat. Dále Kierkegaard upozorňuje na rozdíl mezi zoufalstvím a nemocí. Rozdíl je v tom, že zoufalství nezačíná projevením, jak to bývá u nemoci. Existuje dávno před tím.⁶³

Kierkegaard upozorňuje na to, že zoufalství je nutnou podmínkou pro věčnost. Jde jen o to udělat krok, který se stane rozhodujícím na cestě k Bohu.⁶⁴ „V nevědomosti o zoufalství je člověk nejdále od vědomí, že je duch. A právě tato nevědomost o vlastní duchovnosti je zoufalství, duchaprázdnost, ať už se jedná o úplnou odumřelost, zcela negativní život, či život potencionovaný, jehož tajemstvím je však zoufalství.“⁶⁵

2.5. Paradox

Cesta k osvobození je cestou víry v Boha a skrze zoufalství, které je možné překonat díky uvědomění si toho, že člověk je duch. Poté lze uskutečnit nejvyšší hodnotu existence. Největším problémem a neštěstím je paradox, když zoufalstvím člověk neprojde, a to například proto, že zapomene kým je. Zabývá se nepodstatnými věcmi a vzdaluje se, svému já. Daří se mu ve světském, tedy pozemském životě, ale zůstane v konečnosti. Někteří zbožní lidé se zase nechali

⁵⁹ ROHDE, P. P. *Kierkegaard*, s. 103.

⁶⁰ KIERKEGAARD, S. *Bázeň a chvění. Nemoc k smrti*, s. 125.

⁶¹ Tamtéž, s. 127

⁶² Tamtéž, s. 128.

⁶³ Tamtéž, s. 132 – 133.

⁶⁴ KIERKEGAARD, S. *Čistota srdce*, s. 133.

⁶⁵ KIERKEGAARD, S. *Bázeň a chvění. Nemoc k smrti.*, s. 150.

strhnout nekonečnem a setrvali v iluzi.⁶⁶ Víra v Boha je paradox. Rozum Boha nedokáže pochopit, když se paradox potká s rozumem a ten ustoupí, přidá se vášeň – víra.⁶⁷ Podle Kierkegaardova však víru rozum zdůvodnit nemůže, víra je nám dána bez zásluhy od samotného Boha.⁶⁸ „Víra jako vášnivé odhodlání je rozhodnutí a čin. To jsou charakteristiky bytostné kultivace člověka.“⁶⁹ Když se rozhodneme k činu, vsázíme na riziko, na nejistotu, proto nám v činu rozum brání, hledá důvody proti a tím zabíjí zanícení lidské existence.⁷⁰

Pro Kierkegaardova ovšem věčný život nezačíná po smrti, začíná už okamžikem přijetí paradoxu. Okamžikem, kdy se přiblížíme sami sobě, svému já, které nám bylo dáno podle Kierkegaardova Bohem.⁷¹

Uskutečňování sebe sama lze prostřednictvím originálního, původního myšlení, které se nedá zaškatulkovat, spoutat a potlačit. Náboženské stádium je podle něj stejným paradoxem jako víra. Není jej možné pochopit rozumem. Skrze utrpení se dostaneme k nejvyššímu stádiu lidské existence, utrpení je však nutné. Chce jej sám Bůh, protože nás miluje. Tím, že budeme trpět, mu prokazujeme lásku. I on trpí, když lidé nechápou, co od nich chce. Tím, že chce, abychom pro něj trpěli, nám prokazuje lásku. Bůh je láska, kdyby nechtěl utrpení, nebyl by láskou. My utrpení nechápeme správně, je pro nás zlem.⁷² Kierkegaard nabádá k tomu, abychom dokázali nahlas a veřejně podpořit pravdu, tedy Boha, jakkoli nám to není prospěšné. Jedině takové rozhodnutí nás spasí. Pokud budeme klamat sami sebe tím, že budeme pravdu uznávat jen potají, vzdáme-li se utrpení pro ni, vzdáme se věčného života.⁷³

Často mají podle Kierkegaardova lidé pocit, že Bůh není spravedlivý. Zločinci, lháři a podvodníci nejsou potrestáni. Hlubším zkoumáním však dánský filosof dochází ke zcela odlišnému názoru.⁷⁴ „Ale má-li zločin být dokonán, než je trestán, a potřebují-li smrtelné zločiny (nad nimiž se právě pohoršuješ) celého života, aby byly dokonány, pak nemohou být trestány v tomto životě; trestat je v tomto životě znamenalo by netrestat je, ale zabránit jim, [...]“⁷⁵ Hříchy Bůh trestá až ve věčném životě. Pokud by Bůh trestal na tomto světě, podle

⁶⁶ OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*, s. 59 – 61.

⁶⁷ KIERKEGAARD, S. *Filosofické drobký aneb Drobátko filosofie*, s. 72.

⁶⁸ Tamtéž, s. 140.

⁶⁹ PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství. Filosofie o člověku a výchově*, s. 72.

⁷⁰ Tamtéž, s. 72.

⁷¹ OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*, s. 65.

⁷² KIERKEGAARD, S. *Okamžik*, s. 196 – 197.

⁷³ Tamtéž, s. 202.

⁷⁴ Tamtéž, s. 206.

⁷⁵ Tamtéž, s. 207.

Kierkegaard by se stalo, že by byly podvodníci a zločinci sice potrestáni v našem světě, ale mohli by být také spaseni, čili by měli nárok na věčný život. Pro poctivé by toto byla mnohem větší nespravedlnost.⁷⁶

2.6. Pojem svobody a pravdy

Pojem svobody je u Kierkegaard v souvislosti s lidskou existencí nesmírně důležitý. Díky svobodě, potažmo svobodné volbě, se může člověk posouvat v jednotlivých stádiích lidského existování až k nejvyššímu, náboženskému, čili religióznímu. Já je proto svobodné, protože vzniká poměrem k sobě samému, k mé existenci, svým uvědomováním uskutečňujeme syntézu konečnosti a nekonečnosti.⁷⁷ Čím více se obrátíme k sobě, tím spějeme k uvědomění si sebe, tedy sebe vědomí. Skrze něj můžeme teprve dosáhnout naplnění své existence a věčnosti.⁷⁸ Svoboda pak záleží právě na stupni vlastního uvědomění. Současně musí ale docházet také k vztahu sebe k věčnému bytí.⁷⁹ Člověk by měl směřovat k duchovní svobodě, jež je spjata s věčností. Jde o pravou svobodu, nikoli relativní.⁸⁰ „Vševědoucí však nechce zástup, ačkoli i tak může na vše dohlédnout. Chce jednotlivce, jen s jedincem chce hovořit, lhostejno, zda je jedinec výtečný nebo politováníhodný.”⁸¹

Kierkegaard měl naléhavou potřebu se o své poznatky podělit s ostatními. „I Kierkegaard vystupoval ze sebe, a to především ve svém psaní. Svobodu přeměňoval v řeč: tak se projevoval, tak sděloval svou svobodnou existenci a překonával se ve své samotě.”⁸²

S pojmem svobody se pojí i pojem pravdy. „Kristus vede člověka k pravdě, dává mu podmínku pro její rozumění, vždyť sám jest pravdou. Takto jedinec dospívá k absolutnímu vztahu k věčnosti, k věčné pravdě a získává pro sebe pravdu ze své ryze probuzené niternosti, vztahující se k absurdnu absolutna.”⁸³

⁷⁶ KIERKEGAARD, S. *Okamžik*, s. 208.

⁷⁷ KIERKEGAARD, S. *Bázeň a chvění. Nemoc k srdci*, s. 136.

⁷⁸ OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*, s. 154.

⁷⁹ Tamtéž, s. 154 – 155.

⁸⁰ Tamtéž, s. 156.

⁸¹ KIERKEGAARD, S. *Čistota srdce*, s. 163.

⁸² OLŠOVSKÝ, J. *Niternost a existence. Úvod do Kierkegaardova myšlení*, s. 157.

⁸³ Tamtéž, s. 133 – 134.

3. Søren Kierkegaard versus Friedrich Nietzsche

3.1. Morálka

Stejně jako Kierkegaard i Friedrich Nietzsche je průkopníkem zcela nového myšlení, boří zavedené stereotypy a je vnímán často kontroverzně.

V oblasti morálních pravidel se Kierkegaard vrací k Novému zákonu a snaží se přimět člověka k původním hodnotám a normám, k původnímu způsobu života. Toto by mělo hlásat křesťanství.⁸⁴ Kierkegaard boří pravidla, která vytvořili zástupci církve, a ukazuje na jejich životě, jak sami porušují morální normy plynoucí z Nového zákona.⁸⁵

Kierkegaard chápe morálku tedy čistě křesťansky, nezabývá se hlubší analýzou morálky v pravém slova smyslu. Vše podřizuje Bohu. Pokud se člověk plně odevzdá Bohu, ten nedopustí, aby se člověk vydal špatným směrem, tedy provedl něco zlého. Bůh je garantem morálního jednání. Tedy od hříchu nás zachrání víra v Boha.⁸⁶

Nietzsche tradiční pojetí morálky odmítá. Nesouhlasí s kategoriemi dobro a zlo, nechápe tyto pojmy jako polarizované. Morálku proto relativizuje.⁸⁷ „Člověk se musel podrobit morálce, potlačit „panovačnost a divoké instinkty“, avšak tato osvojená poslušnost, která sloužila v určitém momentu jako nepostradatelná opora, se vymkla svému určení, osamostatnila se a povýšila sebe samu na účel. Tím se ale proměnila z opory v překážku a omezení, představující stejné nebezpečí jako za jiných okolností úplná absence morálky.“⁸⁸ Nietzsche nechce morálku zrušit, chce ji však překročit. Chce, aby člověk neztratil svoji individualitu a jedinečnost. Zcela zásadním způsobem ruší pravidla, která tehdy platila. Chce zajistit větší odpovědnost, než která vyvstává z tradiční morálky. Musí tedy morální principy překročit.⁸⁹ „Svémi hodnotami a slovy o dobru a zlu pášete násilí, vy hodnotící; a toť vaše skrytá láska a vaší duše lesk a chvění a překypování. [...] A kdo má údělem býti tvůrcem v dobru a zlu: věru

⁸⁴ KIERKEGAARD, S. *Okamžik*, s. 214.

⁸⁵ Tamtéž, s. 127 – 128.

⁸⁶ KIERKEGAARD, S. *Bázeň a chvění. Nemoc k srdci.*, s. 182 – 184.

⁸⁷ KOUBA, P. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, s. 77 – 78.

⁸⁸ Tamtéž, s. 98.

⁸⁹ Tamtéž, s. 99.

ten zprvu má údělem býti ničitelem a rozbíjetí hodnoty.”⁹⁰ Nietzsche uvažuje o smyslu lidské existence a už zde se objeví východisko pro teorii jeho morálního výkladu světa. Nesnaží se o to vidět věci z jedné jediné a správné perspektivy. Ukazuje, že pokud nelze žít bez absolutního smyslu, platí také, že nelze žít s absolutním smyslem. Nietzsche tak zpochybnil pojem smyslu. Je podle něj třeba jej chápat jiným, novým způsobem. Tvrdí, že buď je možné smysl akceptovat, nebo tvořit, ale ani jedno řešení není absolutně správné. Neřeší naše složité postavení ve světě.⁹¹ Musíme spojit smysl i nesmyslnost v každém konkrétním okamžiku. Spojení však nechce provést tak, že jeden protipól přemění na druhý. Naopak.⁹² „Převést smysl na jednu stranu by pro Nietzsche znamenalo vytrhnout jej z dvojznačné jednoty světa.“⁹³ Zde je základ kritiky morálního výkladu světa, který nekritizoval jen kvůli závislosti na morálce, kritizoval také to, že je lidstvo právě morálkou zaslepeno. Mravní řád světa je představován jako protiklad dobrého a zlého. Člověk se podle platných pravidel musí postavit vždy na stranu dobra. Kritizoval absolutizaci pojmů jako je dobro, pravda, rozum. Tradičně se totiž mělo za to, že tyto pojmy lze snadno oddělit od jejich přímých protikladů. Nietzsche však odpovídá, že to není možné.⁹⁴ Nietzsche rozvíjí a posouvá názor, že ve světě není nic dobré ani špatné samo o sobě, jsme to totiž my, kdo hodnotíme. Navzdory tomu máme tendenci k neustálému polarizování hodnot.⁹⁵

Neplatnost polarizace morálních soudů popisuje Nietzsche na pojmech altruismus a egoismus, což ukazuje na jejich provázanost a nemožnost oddělení. Nemůžeme podle něj tvrdit, že je egoismus škodlivý, je nutnou součástí altruismu, který je vnímán jako protikladný. Chováme-li se egoisticky, tak nezapomínáme na naše zájmy, což Nietzsche chápe jako dobré, současně náš egoismus může být ostatním prospěšný. Altruismus je zase pro nás důležitý, současně však může být možností, jak na sebe záměrně zapomenout a utéct před sebou samým. Skutečný vztah k sobě je uskutečnitelný jen díky otevřenosti směrem k ostatním, naopak ale vztah k ostatním se může plně realizovat prostřednictvím vztahu k sobě samému. To znamená, že nelze souhlasit s tím, že sobeckost je zlá a nesobeckost z hlediska morálního je jen dobro.⁹⁶

Nietzsche se zamýšlí nad filologickým významem mravního dobra. Chápe jej jako soulad s mravem, což je v jeho vysvětlení mrav, zvyk. Mravního člověka chápe jako bytost, která dělá,

⁹⁰ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 104 – 105.

⁹¹ KOUBA, P. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, s. 72.

⁹² Tamtéž, s. 74.

⁹³ Tamtéž, s. 74.

⁹⁴ Tamtéž, s. 77 – 79.

⁹⁵ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 52.

⁹⁶ KOUBA, P. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, s. 84.

co se od ní požaduje. Tedy jde o poslušnost. Člověka k poslušnosti však může vést zbabělost nebo lenost. Z toho vytváří základ pro chápání otrocké morálky, tedy poslušnost je podle Nietzscheho slabostí, opakem tvůrčího, a doslova ji označuje za stádnost. Základní požadavek na spořádanost je tudíž v podstatě stavem ohrožení lidskosti a života samého.⁹⁷

Nietzsche odmítá i pravdivost morálního soudu o světě. Podstatu světa nelze podle Nietzscheho nahlédnout skrze morálku, považuje ji za pouhou iluzi. Současně si Nietzsche uvědomuje, že člověk ze své podstaty je bytostí hodnotící dobré a špatné, jde o jeho základní předpoklad. Na pomoc si proto bere imoralismus, který není popřením morálky, podle Nietzscheho se stává nezávislým a pozitivním principem hodnocení, sám se tedy stává morálkou. Stane-li se to, že oddělíme kategorií dobra mravné od nemravného, tvořivé od netvořivého a uvědomíme-li si, že zlo může být přínosné pro svoji novost a dobro špatné svým ustrnutím, vznikne zcela nová morálka, která se neřídí poslušností, ale tvůrčí schopností.⁹⁸ Tímto způsobem vzniká originální koncepce Nietzscheho dvojí morálky, otrocké a panské. „Názvy stádní a otrocká naznačují přitom dva různé momenty, které se u Nietzscheho v morálce poslušnosti setkávají: na jedné straně je to pohodlná poslušnost stádního člověka vůči všeobecně uznávanému mravu, na druhé straně radikální odmítnutí všeho jen daného ve jménu oddané služby všeobecně a nepodmíněně uloženému morálnímu imperativu.“⁹⁹ Nietzsche obě morálky tedy slučuje skrze poslušnost; což je podle něj podřízenost, potřeba jistoty a opory. Potřebu jistoty chápe jako slabost, samozřejmě z hlediska ne morálky. Fungovat bez podpory znamená vykročit do nejistoty, a tím se člověk stává součástí světa jako celku, který má smysl. Člověk, který se otrocky řídí nějakým pravidlem, si nemůže být jistý, že mu v dané situaci rozumí správně. Naopak neposlušnost, nejistota dává člověku paradoxně větší jistotu a zbavuje ho utrpení, díky tomu se stává článkem celku světa.¹⁰⁰

Nyní přichází na řadu označení viníka, který způsobil pokroucení morálky. Tím je podle Nietzscheho křesťanství, podle něhož je nejvyšší ctností pokora, cudnost a chudoba, což Nietzsche nazývá asketickým ideálem. Bohatý člověk je považován naopak za špatného. Nietzsche tak křesťanství činí zodpovědným ze zkázy člověka, díky němu je vše převráceno.

⁹⁷ KOUBA, P. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, s. 84.

⁹⁸ Tamtéž, s. 87.

⁹⁹ Tamtéž, s. 88.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 89.

Zatímco ve Starém Řecku být dobrý znamenalo například vznešený, mocný, krásný, křesťanství hodnoty zcela převrátilo. Bohatý člověk je podle křesťanství bezbožný, chudý je naopak považován za svatého. Nietzsche proto doslova mluví o povstání otroků v morálce, za které mohou Židé, kteří se označovali za vyvolený národ.¹⁰¹ „Obyčejným lidem konečně, oné naprosté většině, která je určena k sloužení a k obecnému prospěchu, a jen potud smí být, dává náboženství neocenitelnou spokojenost s vlastním stavem a druhem, mnohonásobný mír srdce, zušlechtění poslušnosti, ještě jedno společné štěstí a utrpení se sobě rovnými a cosi ze slávy a krásy, jakési ospravedlnění celé té všednosti, [...]“¹⁰² Z toho podle Nietzscheho plyne, že mocní prosazující své záměry z titulu své moci jsou kritizováni neúspěšnými, kteří se ohánějí morálkou, ovšem morálkou zcela překroucenou. Mocní jsou proto považováni za nespravedlivé a zlé. Nietzsche však vybízí k odstupu od takto chápané morálky. Poukazuje na zatrpklost a touhu po pomstě, jež jsou určující pro radikalizaci morálních hodnot. Vystává z odporu k hodnotám, které vyznávají silní. Slabí nemají mandát prosadit své hodnoty, a proto se jej snaží získat absolutně stanovenými morálními normami s výlučnou platností. Pokud má mít svět smysl, pak je tento smysl postaven před všechno lidské jednání a tím pádem musejí být pravidla všeobecně platná. Právě to kritizuje Nietzsche. Nelíbí se mu, že jsou tím lidé nuceni podřídit se stejným požadavkům, to znamená vzdát se své individuality, a podřídit se rovnosti, stát se součástí stáda. To označuje za nivelizaci života.¹⁰³ „Morálka ne již výrazem životních a vzrůstných podmínek nějakého národa, ne již jeho nejspodnějším životním pudem, nýbrž stavší se abstraktní, protikladem k životu, - morálka jako zásadní zhoršení fantazie, jako „zlý pohled“ pro všechny věci. Co je židovská, co je křesťanská morálka? Náhoda, připravená o svou nevinost; neštěstí pokálené pojmem „hřích“; [...]“¹⁰⁴

Svůj díl viny má ovšem i filosofie. Za hlavního strůjce dekadence považuje Nietzsche Sokrata a posléze i Platóna s jeho světem věčných idejí. Přirozené naslouchání lidským pudům bylo zaměněno za rozumnost, dialektiku, logiku a v neposlední řadě za daemion, hlas svědomí. Sokrates podle Nietzscheho lidstvu neprospěl, protože přispěl k tomu, že se nechalo spoutat rozumem, který si později vyžádal podřízení křesťanství s jeho morálkou.¹⁰⁵ Mravní řád světa tkví v tom, jak posloucháme Boha, že je dáno, co můžeme a nemůžeme, hodnota lidí se posuzuje podle toho, jakým způsobem naplňují vůli Boží. Lidé jsou odměňováni a trestáni podle

¹⁰¹ KOUBA, P. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, s. 90.

¹⁰² NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo*, s. 64.

¹⁰³ KOUBA, P. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, s. 90 - 92

¹⁰⁴ NIETZSCHE, F. *Antikrist. Pokus o kritiku křesťanství*, s. 31

¹⁰⁵ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Friedrich Nietzsche*, s. 16 – 19.

toho, jak poslouchají Boha. Celé to však hodnotí kněží, ti se stali soudci a posuzovateli, to oni podle Nietzscheho hodnotí, jestli se lidé vzpírají jejich zákonům, nebo ne. Stejně jako Kierkegaard poukazuje na povrchnost kněží. Oni profitují ze svého povolání, oni jsou neustále obdarováni, oni jsou zapotřebí u mnoha obřadů, oni potřebují své hříšníky.¹⁰⁶

„Silný hledá v prosazení svého tvořivého já svůj životní úkol. Tímto sobectvím se odlišuje od slabých. [...] Silný má rád boj, protože potřebuje boj, aby prosadil to, co tvoří, proti odporujícím mocnostem. [...] Tvořivý koná neúprosně a k odporujícímu je nelítostný. Nezná ctnost trpících: soucit. Podněty tvořivého pocházejí z jeho síly, ne z citu cizího utrpení.“¹⁰⁷ Nietzsche tedy vyzdvihuje tvořivost. „Panská morálka je podle Nietzscheho první a původní. Jen ona vznikla spontánně, sama ze sebe, jakožto výraz radostného souhlasu člověka s pozitivními stránkami života, jako projev síly a velikosti.“¹⁰⁸

V současnosti dominuje slabý člověk, doslova mluví Nietzsche o lidské nule, která nevyniká nad průměrností. Nadvláda silných, statečných a hrdých jedinců skončila. Nastala rovnost všech, kterou ještě dokončili socialisté. Lidé by měli začít okamžitě s přehodnocením hodnot. Nietzsche nechce jít jen cestou diskuse, chce tvrdé prosazení nových pravidel, chce tvrdě nastolit vládu Vyšších lidí nad prostředními, tedy většinou. Tím směřuje k Nadčlověku.¹⁰⁹

Kterou z morálek bychom se měli řídit? Jak je již patrné, Nietzsche vyzdvihuje panskou morálku. „[...] Nietzsche uznává ve stádní morálce a její poslušnosti vůči vyššímu principu jeden z možných postojů, [...] neuznává však nárok této morálky být jedinou a poslední morálkou, [...] akcentuje to čím morálka poslušnosti jest, ale odmítá to, čím být chce.“¹¹⁰ Morální výklad světa nemůže zohledňovat konkrétní situaci, může se řídit pouze obecnými pravidly. Nietzsche má za to, že se nemůžeme absolutně řídit obecnými pravidly, protože vždy se musíme rozhodovat na základě okolností.¹¹¹ „A pokud nám život nedovoluje myslet žádné pravidlo absolutně, musí se zájem myšlení přesunout od hledání naprosto nesporných pravidel a povinností ke zkoumání soudnosti, jež zvažuje, za jakých podmínek je vhodné se určitým principem řídit a kdy trvání na něm už porušuje princip momentálně naléhavější.“¹¹² Nietzsche

¹⁰⁶ NIETZSCHE, F. Antikrist. Pokus o kritiku křesťanství, s. 32 – 33.

¹⁰⁷ STEINER, R. Friedrich Nietzsche, bojovník pro svojej době, s. 66 – 67.

¹⁰⁸ MAJOR, L. Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století, s. 33.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 33 – 34.

¹¹⁰ KOUBA, P. Nietzsche. Filosofická interpretace, s. 109.

¹¹¹ Tamtéž, s. 112 – 113.

¹¹² KOUBA, P. Nietzsche. Filosofická interpretace, s. 114.

tak požaduje přehodnocení hodnot. „Kolik dobroty, tolik slabosti zřím. Kolik spravedlnosti a soucitu, tolik slabosti.“¹¹³ Zde se formuje myšlenka Nadčlověka.

3.2. Smysl lidské existence, vůle k moci

Kierkegaard spatřoval cíl lidského bytí v odevzdání se Bohu. Člověk toho dosáhne skrze uvědomění si sebe sama a svých hříchů. Jedině tak dosáhne podle Kierkegaarda spásy ve formě věčného života.¹¹⁴

Nietzsche spatřoval smysl lidského života v něčem zcela odlišném. Nevěřil ve věčný život, naopak uvědomoval si jeho konečnost. Vše lidské bylo zavrženo a znehodnoceno, naopak jediný svět, který existuje byl pošpiněn, aby zmizel pravý a jediný cíl lidské existence. Jako odstrašující moment byl zaveden hřích, který má mučit a nutit k opačným reakcím na naše instinkty.¹¹⁵ Sám život je naším cílem, tvrdil. „Ztratit tak jednou půdu pod nohama! Vznášet se! Bláznit! Šílet! – to patřilo k ráji a blaženství dřívějších dob: zatímco naše štěstí se podobá tomu, jež pocítuje ztroskotanec, který vystoupil na břeh a oběma nohama se staví na starou pevnou zemi – s údivem, že se nekymácí.“¹¹⁶ Nietzsche spatřuje podstatu lidské existence ve vůli k moci. „Jinak řečeno, vůle k moci je podle Nietzsche bytostné úsilí všeho života udržet se, uchovat se, což lze jen v neunavitelném, nevyčerpatelném puzení ke stále vyššímu, silnějšímu a vnitřně bohatšímu. Záchova života je podmíněna jeho stálým stupňováním, růstem.“¹¹⁷ Naopak pokud bychom zůstali ve stádiu již dosaženém, znamenalo by to ustrnutí a úpadek. Stejně jako v přírodě je tak život vlastně bojem silnějších a slabších, přičemž vítězí vždy silnější.¹¹⁸ „Aby slabší sloužilo silnějšímu, k tomu je přemlouvá jeho vůle, která zase chce být pánem nad něčím ještě slabším: této rozkoše jediné se nezřekne. [...] Toť oddání největšího, že jest odvahou a nebezpečstvím a že metá kostky o smrt.“¹¹⁹ Koncepce vůle k moci vrcholí v myšlence o Nadčlověku.

¹¹³ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 155.

¹¹⁴ KIERKEGAARD, S. *Čistota srdce*, s. 195.

¹¹⁵ NIETZSCHE, F. *Ecce homo*, s. 154.

¹¹⁶ NIETZSCHE, F. *Radostná věda*, s. 62.

¹¹⁷ MAJOR, S. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 36.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 36.

¹¹⁹ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 103.

3.3. Kritika křesťanství

Stejně jako Kierkegaard kritizuje i Nietzsche křesťanství, avšak ze zcela jiného úhlu pohledu. Kierkegaard kritizoval zejména představitele církve a systém organizace církve. Zástupce křesťanské církve vinil z toho, že nepřivádí k pravé víře. Vzdálili se podle něj původnímu odkazu Nového zákona. Křesťanství, potažmo víra, nemá poskytovat útěchu, jíž prezentují podle Kierkegaarda kněží.¹²⁰

Nietzsche útočil na křesťanství jako takové. „Jako absolutno přišlo křesťanství do světa, ne aby se polidsku stalo útěchou, vždyť pořád a pořád mluví o tom, jak musí křesťan trpět, nebo jak musí trpět člověk, aby se stal a byl křesťanem; utrpením by se mohl vyhnout tak, že by se prostě křesťanem nestal.“¹²¹ Nietzsche žehral především právě na Nový zákon. „Proti tomuto bohosloveckému pudu vedu válku: našel jsem jeho stopu všady. Kdo má bohosloveckou krev v těle, stojí už předem ke všem věcem křivě a nepoctivě. Pathos, jenž se z toho vyvíjí, říká si víra: oko jednou provždy před sebou zavřítí, aby se netrpělo aspektem nevyléčitelné falše. Z této chybné optiky ke všem věcem učiní se v sobě samém morálka, ctnost, svatost, připoutá se dobré svědomí k falešnému zření, - žádá se, aby žádný jiný druh optiky nesměl už míti hodnoty, když tě byla vlastní optika jménem „boha“, „vykoupení“, „věčnosti“ učiněna svatosvatou.“¹²² Činí křesťanství zodpovědným za zotročení lidí. „Všechny hodnoty postavit na hlavu, to museli! A zlomit silné jedince, nahlodat velké naděje, zpochybnit štěstí v kráse, ohnout vše samostatné, mužné, dobytelské, panovačné, všechny instinkty, jež jsou vlastní nejvyššímu a nejvydařenějšímu typu „člověk“, [...] ba celou lásku k pozemskosti a k panování nad zemí převrátit v nenávist vůči zemi a všemu pozemskému – to si dala církev za úkol [...].“¹²³ Odkazuje na prázdné pojmy. „Samé imaginární příčiny („bůh“, „duše“, „já“, „duch“, svobodná vůle“ – nebo také „nesvobodná“); samé imaginární účinky („hřích“, „vykoupení“, „milost“, „trest“, „odpuštění hříchu“). [...] Když byl pojem „příroda“ vynalezen jako protipojem k „bohu“, musilo býti „přirozené“ slovem pro „zavržitelné“ – onen celý svět fikcí má svůj kořen v nenávisti k přirozenému (skutečnosti!), je výrazem hluboké nelibosti nad skutečným [...].“¹²⁴

¹²⁰ KIERKEGAARD, S. *Okamžik*, s. 214 – 215.

¹²¹ KIERKEGAARD, S. *Nácvik křesťanství. Sud'te sami!*, s. 46.

¹²² NIETZSCHE, F. *Antikrist. Pokus o kritiku křesťanství*, s. 13.

¹²³ NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo*, s. 65.

¹²⁴ NIETZSCHE, F. *Antikrist. Pokus o kritiku křesťanství*, s. 18 – 19.

Kierkegaard je opět v opozici. „Je třeba třeba se vyvázat ze společenských vztahů, uzavřít se do svého vědomí, provést analýzu vlastního prožívání světa. Základem této analýzy je hledání smyslu existence, za cenu zřeknutí se světa může člověk nalézt řešení. Tím je Bůh jako zdůvodnění lidského žití, jako důvod lidské existence.“¹²⁵

Nietzsche křesťanství jako takové chápe jako nihilismus. „Křesťanství je proto nihilistické, že degraduje přírodu a vůbec veškerý pozemský svět ve prospěch vylhaného, fiktivního „zásvětna“, jež je povýšeno na jedinou absolutní, pravou skutečnost.“¹²⁶ „Křesťanská církev nenechala nic nedotčeného svou zkažeností, učinila z každé hodnoty nehodnotu, z každé pravdy lež, z každé počestnosti duševní podlost. Odvažte se mi ještě mluvit o jejich „humanitních“ požeňnáních!“¹²⁷ Nietzsche kritizuje křesťanství i za to, že zakazuje a přikazuje, na rozdíl od Budhismu, který je sice také úpadkovým náboženstvím, ale nedá se s ním srovnávat. Nepřikazuje, nesvazuje a neodsuzuje egoismus.¹²⁸ Křesťanství nutí člověka ke spolupráci s ostatními, k pomoci, lásce ke svým bližním a ztrátě individuality. Vede to k vědomí malosti. Jeho Nadčlověk toto odmítá, vystačí si sám, jen na sebe bude spoléhat.¹²⁹ „Člověk je nutný, je částí osudu, náleží k celku – není, co by mohlo naše bytí souditi, srovnávat, odsuzovati, neboť by znamenalo celek souditi, měřiti, srovnávat, odsuzovati [...]. Pojem „boha“ byl dosud největší námitkou proti bytí. [...] Popíráme boha, popíráme zodpovědnost v bohu: tím teprve osvobozujeme svět.“¹³⁰ Nietzsche tak chce poukázat na nezávislost lidí na Bohu, není podle něj nic vyššího nad námi, čeho je třeba se bát. Jsme svobodní. Ježíše sice určitým způsobem respektuje jako historickou osobnost, ale současně jej má za politického zločince, který nabourával vztah poddaných k vrchnosti. Má jej za anarchistu, který nezemřel pro hříchy ostatních, ale kvůli svému vlastnímu jednání.¹³¹ „[...] na Ježíšově osudu se přes (nebo právě pro) jeho jednostrannost vyjevuje zcela nezastřeně tragická povaha bytí ve světě. Zakladatelem křesťanského hnutí, na něž tak Nietzsche rozhořčeně útočí, se stal až apoštol Pavel, symbolizující v Nietzscheových očích základní posun, ke kterému došlo u všech Ježíšových učedníků: [...]“¹³² Podle Nietzscheho nedokázali pochopit Ježíšovu věčnost a smrt spojenou paradoxem, proto se upnuli na jeho zmrtvýchvstání. Tento aspekt společně s dalším téměř

¹²⁵ STARK, S. *Problematika člověka v současné filosofii*, s. 18.

¹²⁶ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 32.

¹²⁷ NIETZSCHE, F. *Antikrist. Pokus o kritiku křesťanství*, s. 85.

¹²⁸ Tamtéž, s. 23 – 25.

¹²⁹ STARK, S. *Problematika člověka v současné filosofii*, s. 21.

¹³⁰ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Friedrich Nietzsche*, s. 37.

¹³¹ NIETZSCHE, F. *Antikrist. Pokus o kritiku křesťanství*, s. 35.

¹³² KOUBA, P. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, s. 125 – 126.

dvoutisíciletým vývojem může za to, že se z křesťanství stal podle Nietzscheho škodlivý dogmatismus.¹³³ Nietzsche prohlašoval, že Bůh je mrtev, nemyslí tím však totální ztrátu veškerého smyslu, jen v tomto okamžiku upozorňuje na nový způsob hodnocení. Bůh podle něj ztratí jen možnost morálně posuzovat.¹³⁴

3.4. Smysl lidské existence, Bůh versus koncepce Nadčlověka

Zřejmě nejostřejší rozpor mezi koncepcemi Kierkegaard a Nietzscheho spočívají kromě chápání Boha a křesťanských zásad, také ve směřování lidské existence. Zatímco Kierkegaard hlásá plné odevzdání se Bohu, Nietzsche naprosté odhodlání vzít život do svých rukou a očekává Vyšší jedince, Nadčlověka. „Nadčlověk podle Nietzscheho vytvoří především nový vyšší mravní typ lidí, kteří ve jménu nové autentické morálky vybojují definitivně vítězný boj s nízkou morálkou otrockou, beze zbytku vykoření vše nihilistické.“¹³⁵ Nietzsche chápe člověka jako bytost nedokonalou, která musí být překonána. Tehdejší společnost žila pod vlivem křesťanských zásad, pod vlivem přílišného vyzdvihování rozumu a víry, až se stala nesvobodnou. Lidé se stali poslušnými otroky morálních zásad a vědeckých teorií. Vyšší člověk neboli Nadčlověk je podle Nietzscheho svobodný jedinec, který si uvědomuje svoji nezávislost.¹³⁶ „Člověk je netvor a nadtvor, vyšší člověk je nečlověk a nadčlověk – tak to náleží k sobě. Každým růstem do výše a velikosti roste člověk také do hloubky a hrůzy – jedno nemáme chtít bez druhého – nebo spíše: čím důkladněji chceme jedno, tím důkladněji dosahujeme právě druhého. K velikosti patří hrůza – nedejme si nic namluvit.“¹³⁷ S formulováním koncepce Nadčlověka přichází tedy znovu relativizace pojmů dobro a zlo. „Jakmile člověk dosáhne pocitu moci, cítí a nazývá se dobrým: a právě tehdy ho ostatní, vůči nimž musí svou moc užít, vnímají jako zlého a také ho tak nazývají!“¹³⁸ Pro Kierkegaard znamenalo dobro Boha, tedy odevzdání se do rukou božích.

¹³³ KOUBA, P. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, s. 126 – 127.

¹³⁴ Tamtéž, s. 147 – 148.

¹³⁵ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 34 – 35.

¹³⁶ STARK, S. *Problematika člověka v současné filosofii*, s. 21 – 22.

¹³⁷ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Friedrich Nietzsche*, s. 118.

¹³⁸ NIETZSCHE, F. *Ranní červánky*, s. 116.

Nietzsche však Nadčlověka koncipuje jako tvůrčí, vládnoucí bytost, která bude za své činy plně zodpovídat. Bude současně předurčena k vládnutí, ostatní budou smět poslouchat.¹³⁹ „Je nutno, aby vyšší lidé vypověděli válku davu. Všude se houfuje prostřednost, aby se učinila pánem. Všechno, co zženšťuje, změkčuje, všechno, co uplatňuje „lid“ nebo ženství, působí ve prospěch „hlasovacího práva“, t. j. k vládě nízkých lidí. My však budeme konat represálie a celé toto hospodářství vytáhneme na světlo a postavíme před soud.“¹⁴⁰ Člověk jako bytost bude překonána. „Co je velkého na člověku, jest, že je mostem, a nikoli účelem: co lze milovati na člověku, jest, že je přechodem a zánikem. [...]. Miluji ty, kdož nehledají až za hvězdami, proč by zanikli a byli oběťmi, nýbrž ty, kdož se obětují zemi, aby byla jednou zemí nadčlověka.“¹⁴¹ Nietzsche vybízeli nejen k odvaze, ale také k originalitě a právě jí bude Nadčlověk schopen. Aby člověk dosáhl vysoké úrovně, musí unést odpor proti sobě od ostatních a také jej musí umět vyvolat, jedině tak se stává stále silnějším a dokáže se rozvíjet.¹⁴² „Všechny bytosti dosud vytvořily něco nad sebe samy: a vy chcete býti odlivem tohoto velikého přílivu a raději snad se vrátit k zvířeti, než abyste překonali člověka? Čím je opice člověku? Posměchem nebo bolestným studem. A stejně tak má i člověk býti nadčlověku: posměchem nebo bolestným studem.“¹⁴³ Morální zákony jsou podle Nietzscheho pro člověka kontraproduktivní. Nesledují jeho štěstí. Pokud tedy člověk chce dosáhnout svého štěstí, nemůže se jimi řídit, ani žádnými dalšími předpisy. Člověk si stanovuje své zákony.¹⁴⁴ Nadčlověk má moc, a proto si může stanovovat vlastní pravidla a sám sebe posuzovat, popřípadě může požádat o hodnocení někoho jiného.¹⁴⁵ Nietzsche vycházel z toho, že spravedlnost uspořádání společnosti je v její nerovnosti. Nadčlověk si je proto vědom své moci, své přesily nad ostatními. Svě soupeře však nechce ničit, potřebuje je.¹⁴⁶ „Potřeba soupeře, důstojného protějšku, již se silná „ušlechtilá moc“ liší od živelné síly lůzy, nevyrůstá přirozeně z tolerance, nýbrž ze správného rozumění zájmu: zničímeli svůj protějšek či své soupeře, ničíme možnosti svého růstu a svého života.“¹⁴⁷

Nadčlověk bude v budoucnu vládnout podle Nietzscheho díky mohutnosti svých instinktů a síle. Vezme na sebe plnou odpovědnost, která vyplývá z titulu jeho moci.¹⁴⁸ „[...] rozkazovati

¹³⁹ MAJOR, S. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 35.

¹⁴⁰ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Friedrich Nietzsche*, s. 126 – 127.

¹⁴¹ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 11 – 12.

¹⁴² NIETZSCHE, F. *Radostná věda*, s. 233 – 234.

¹⁴³ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 9.

¹⁴⁴ NIETZSCHE, F. *Ranní červánky*, s. 68.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 193.

¹⁴⁶ KOUBA, P. *Nietzsche. Filosofická interpretace*, s. 247 – 248.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 248 – 249.

¹⁴⁸ MAJOR, S. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 35.

je těžší než poslouchati. A nejen, že rozkazující nese břímě všech, kdož poslouchají, a že ho toto břímě snadno rozdrťí [...]“¹⁴⁹ Tak jako pro Kierkegaarda je spásou pro člověka život věčný, pro Nietzscheho, vlada budoucího Nadčlověka.

3.5. Kritika církve, podstata křesťanské existence

Søren Kierkegaard byl proslaven nejen svým existenciálním myšlením a velkou zbožností, byl také známým kritikem tehdejší protestantské církve v Dánsku. Spatřoval v samých představitelích církve největší překážku pravého křesťanství. Kritizoval zástupce církve, že podleli určitému pohodlnému způsobu života, zapomněli na poslání, vykonávali místo něj pouhé povolání, vládnoucí zástupci Dánska jim poskytli pohodlné živobytí a prestiž.¹⁵⁰ Kierkegaard teologii vystudoval a uvažoval o tom, že se stane knězem, nakonec se této myšlenky vzdal.¹⁵¹ Jeho vztah s oficiálními zástupci církve byl určován především biskupem Mynsterem a Martensenem. Biskupa Mynstera si vážil vzhledem k osobnímu poutu s jeho otcem. Přesto si nemohl odpustit výtky k zastávání jeho úřadu. Požadoval, aby Mynster sám vystoupil s kritikou církve. Sám měl říci, že nikdo nemůže dostát nárokům pravého křesťana, jak o tom byl Kierkegaard přesvědčen. Chtěl, aby to bylo veřejně přiznáno a přesto aby lidé dělali maximum pro plnění desatera přikázání.¹⁵² Útoky na představitele církve byly stále ostřejší a vyústili ve vydávání sešitů nazvaných Okamžik. Zde vyjadřoval své názory na křesťanství a pseudokřesťany.¹⁵³

Aby bylo možné osvětlit nejlépe kritiku křesťanské existence, kritiku společnosti, jež se nazývá křesťanskou, je potřeba upozornit na budování instituce církve. Kierkegaard vysvětluje na nejrůznějších příkladech, jak je církev podporovaná státem vystavěna na špatných základech. Jestliže se zástupci státu rozhodli, že rozšíří křesťanství, ať to stojí, co to stojí, popřeli tím samou podstatu křesťanství. Je to stejný nápad, jako by se zástupci státu rozhodli rozšířit počet básníků, vysvětluje Kierkegaard. Najalo by se tisíc královských úředníků, kteří by dostávali plat, byli by poctěni vážností, oplývali by výhodami a vyučovali by básníky, čím více, tím lépe. Za chvíli by byl stát plný básníků bez talentu, ti praví básníci by rezignovali a raději by zamířili také na

¹⁴⁹ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 103.

¹⁵⁰ KIERKEGAARD, S. *Okamžik*, s. 60.

¹⁵¹ ROHDE, P. P. *Kierkegaard*, s. 126 – 127.

¹⁵² Tamtéž, s. 148 – 151

¹⁵³ Tamtéž, s. 152.

královský úřad, protože jejich námaha by nebyla k ničemu, jenže právě skrze ni je možno psát nejlepší díla. Stejně tak je to s křesťanstvím, jen díky odříkání a zoufalství je možné se stát pravým křesťanem.¹⁵⁴ Proto není možné, aby byli sami představitelé státu praví křesťané. Zástupci státu by navíc byli chytřejší než Bůh, protože oni skrze úředníky – kněze, získali miliony věřících, tolik jich Kristus nezlákal. O tom však křesťanství podle Nového zákona není.¹⁵⁵ „Křesťanství je v jiném poměru k počtu: jediný pravý křesťan stačí, aby bylo pravdou, že křesťanství jest.“¹⁵⁶ Jakmile nám jde ale o počet a změním jeho poměr k němu, právě křesťanství zrušíme, zabráníme mu, aby existovalo. Popřeme jeho podstatu, necháme zmizet protiklad, bez kterého nemůže být. Není pohodlné být pravým křesťanem, pravda není nikdy jednoduše prosaditelná. Příjemná lež nebo polopravda se prosazují snadno, pravá pravda obtížně. Kierkegaard byl také přesvědčen o tom, že stát podporující církev má negativní vliv na mladé lidi. Právě oni by měli být kroceni ve svých přáních, měli by pilně na sobě pracovat, místo toho dostávají nabídku na pohodlný život ve službách církve, což jim zajistí velmi slušné živobytí.¹⁵⁷

„[...] křesťanství je opakem království z tohoto světa, neshodou s ním, je pravdivější nebýt královsky schválen.“¹⁵⁸ V popředí církve tedy stojí lidé, kteří vykládají Nový zákon naruby. Všichni se tak stávají křesťany a vlastně jimi nikdo není. Jen málokdo má dost síly, aby šel proti proudu. Všichni se tak podle Kierkegaarda podílejí na trestuhodném jednání a dělají si legraci z Boha. Kierkegaard však věří v jedince. Existuje člověk, který může věřit tomu, co se mu nelíbí a ochotně dokáže jít za tím. Ostatní se ale budou držet toho, co se jim líbí, dostávají utvrzení o tom, že právě to je přece důkaz, když je to v souladu s jejich přesvědčením. Kdyby se jim to nelíbilo, muselo by je to rozčilovat.¹⁵⁹ „Křesťan je mimořádnost svobody, nebo přesněji řádnost svobody, jenže se to zcela mimořádně vyskytuje, že je někdo tím, čím by měl být každý z nás.“¹⁶⁰ Být křesťanem však spočívá právě v odvaze a svobodě, respektive ve svobodě k rozhodnutí se odhodlat. „Božská myšlenka při křesťanství byla, smím-li tak říci, doopravdy uhodit před námi lidmi pěstí do stolu. K tomu účelu položil „jednotlivce“ a „pokolení“, jednotlivce a množství obráceně dohromady, postavil je proti sobě, způsobil určení nesrovnalosti; neboť být křesťanem je právě, [...] určení nesrovnalosti „jedince“ s „pokolením“

¹⁵⁴ KIERKEGAARD, S. *Okamžik*, s. 74 – 75.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 84.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 65.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 66 – 67.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 71.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 92.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 101.

[...].¹⁶¹ Kierkegaard má stále na paměti Boha. „Avšak má naději, že je živý Bůh a spravedlivá prozřetelnost, která ho trestáním probudí a přivede zpátky. Tak veliký je to rozdíl: Kdo opravdu chce dobro, doufá dokonce v trest.“¹⁶² Takový člověk chce jen jedno, a to je podle Kierkegaarda, jediný správný způsob života. Ten člověk netrpí rozdvojeností.¹⁶³ Člověk musí mít čisté srdce, nesmí podlehnout jakýmkoli svodům a vždy chtít dobro bezpodmínečně.¹⁶⁴ Chtít jen jedno podle Kierkegaarda znamená, uvědomit si, že jsem jednatel, který se bude jednoho dne ze svých činů zodpovídat před Bohem. To je předpoklad pro to, abychom chtěli jen jedno a netrpěli rozdvojeností.¹⁶⁵

Nietzsche se také zabýval kritikou křesťanství a náboženství obecně, ovšem většinou ze zcela jiného úhlu pohledu. Především chápal křesťanství jako umělý výtvar. „Vznik křesťanství a příčiny jeho hromadného rozmachu podle něho nepochopíme, jestliže nám unikne jeho základní společenská, eticko-politická funkce. Křesťanství, tvrdí Nietzsche, je ideologií potlačených, otrockých mas, vzniklo jako vzpoura proti panujícím pořádkům, proti pánům a vládcům [...].“¹⁶⁶ Křesťanství tak v člověku podle Nietzscheho zmenšuje sílu, individualitu, protože podporuje pokoru, pomoc druhým, naději na odměnu ve formě dalšího, věčného života a závislost na Bohu.¹⁶⁷ Vzniklo tak z požadavků podřízených, tedy otrocké morálky, popírající sílu, tvořivost a schopnost vládnout.¹⁶⁸ Nietzsche odmítá jiný svět než pozemský, proto odsuzuje křesťanství za fixaci na neexistující nadpozemský svět a znehodnocování pozemského.¹⁶⁹

¹⁶¹ KIERKEGAARD, S. *Okamžik*, s. 110

¹⁶² KIERKEGAARD, S. *Čistota srdce*, s. 75.

¹⁶³ Tamtéž, s. 37 – 39.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 54.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 190 – 191.

¹⁶⁶ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 33.

¹⁶⁷ STARK, S. *Problematika člověka v současné filosofii*, s. 21.

¹⁶⁸ MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*, s. 33.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 32.

4. Závěr

S. Kierkegaard byl hluboce věřícím filosofem a z toho důvodu celou jeho koncepcí prostupuje víra v Boha, jako arbitra morálního chování, jako smysl lidské existence, jako cíl lidského života. Bůh nám podle Kierkegaarda dal možnost života, vtíkl mu smysl a v případě, že budeme žít v souladu s Bohem, zakusíme věčný život.

Dánský filosof se zabýval existencí člověka, nikoli však v obecné rovině, ale existencí naprosto konkrétního jedince. Jen jemu přisuzoval existenci. Bůh naopak neexistuje, protože je mimo čas, je věčný. S tématem Boha souvisí i otázka víry, která je stejně jako Bůh neuchopitelná rozumem. Jde o paradox. Zde rozum nestačí, víru ani Boha nemůžeme naším rozumem pochopit. Ukázal tak na nedostatečnost rozumu, který byl zejména v období jeho života přeceňován zástupci německé klasické filosofie.

Kierkegaard se zabýval také otázkou způsobu lidské existence. Chápal život každého jedince jako zcela subjektivní záležitost ovlivněnou celou řadou událostí a okolností. Lidská existence by měla být podle něj naplněna úkolem být sám sebou, být odhodlaný žít ve shodě s Bohem, zcela se mu oddat, umět se vyrovnat s obavami, které z toho mohou vyplynout. Tyto pocity definoval jako úzkost, kterou je však možné překonat vírou v Boha. Úzkost spojoval také se svobodou, která lidem mnohdy situaci při rozhodování neusnadňuje. Vybrat si svobodu je těžší, je pro nás velká neznámá a vyžaduje sílu k rozhodnutí. Úzkost je obava z neznámého, tím pojem úzkosti oddělil od strachu, jenž nás přepadá v okamžiku, kdy si uvědomujeme zcela konkrétní riziko či nebezpečí. Důležité je samozřejmě zmínit, že Kierkegaard si uvědomoval důležitost pocitu úzkosti a zoufalství, protože dokáží člověka vést správným směrem. Požadoval také odvalu prosazovat pravdu, ale veřejně. Odmítal schovávání se za ostatní. Upozorňoval na důležitost vnitřního rozjímání, kterému brání technický pokrok a honba za vlastním prospěchem a postavením. Život člověka rozdělil do třech stádií, kterými může projít, od estetického, přes etické až k nejvyššímu stádiu, náboženskému. Popsal principy, jimiž se v každém z nich řídíme. V náboženském stádiu se podle něj přibližujeme Bohu a uskutečňujeme sami sebe, nejsme také v zajetí obecných norem, jako ve stádiu etickém. Tedy, netrácíme individualitu a nedochází tudíž k nivelizaci života, současně netrpíme prázdnotou a nejsme v zajetí slasti, jako ve stádiu estetickém.

Se způsobem lidské existence se pojí otázka způsobu zkoumání lidské existence. Zde navrhuje zcela jiný postup, než byl praktikován v matematice nebo například v přírodních vědách. Lidské pocity zasazené do kontextu nejrůznějších situací není možné podrobit vědeckým zkoumáním s cílem dosáhnout co největší objektivitu. Naopak, zde je potřeba subjektivní hledisko. Musíme tedy vycházet z našich nejnítěrnějších pocitů, tedy sebeporozumění. Chtěl lidem ukázat, že se nemají soustřeďovat na poznávání okolního světa, ale spíše se věnovat svým vlastním pocitům, myšlenkám a skrze ně hledat správnou cestu k Bohu. Kierkegaard tak jednoznačně řekl, že náš život, naše existence stojí za zkoumání. Zde se určitým způsobem inspiroval Sokratem.

Otázku lidské individuality řešil také Friedrich Nietzsche, který ji považoval za klíčovou. Ani on nechce, aby lidé ztráceli svoji individualitu, což se děje podle něj právě kvůli poslouchání obecných morálních pravidel. V řešení této situace se nicméně oba filosofové již liší. Kierkegaard radí odevzdat se Bohu, Nietzsche zase chce, aby vyšší lidský druh dokázal svoji odpovědnost za rozhodování vzít výhradně do svých rukou, bez jakékoli pomoci, protože Nietzsche nevěří v Boha, věří v Nadčlověka, který se nebude bát uplatnit svoji moc, bude umět poslouchat své instinkty a bude schopen unést břemeno zodpovědnosti za sebe i za ty, kterým vládne. Bude umět unést a vyvolávat odpor ze strany ostatních, bude schopen si uvědomit svoji pravdu a mandát, jež má k dispozici. Nadčlověka však Nietzsche očekával až po přehodnocení hodnot, které vyznával Kierkegaard. Po uvědomění si faktu, že neexistuje žádný Bůh, žádná síla, která by hodnotila a byla nad tímto Nadčlověkem. Takový Nadčlověk nebude uvažovat pod diktátem absolutních hledisek pravdy, dobra a spravedlnosti. Bude moci pochopit provázanost těchto pojmů, bude umět překročit jejich tradiční významy, které podle něj nerespektují okolnosti a subjektivní hlediska. Stejně jako Kierkegaard poukazoval Nietzsche na pokrytectví a neochotu si přiznat své hříchy. Ovšem Nietzsche chtěl odpovědnost přesunout na každého z nás, Kierkegaard ji nechával v rukou Boha, jako posledního arbitra.

Oba filosofové byli iracionalisté, kteří si však byli vědomi důležitosti úlohy lidského rozumu. Každý z nich však viděl princip vedoucí k naplnění lidské existence v něčem jiném. Kierkegaard považoval za základní sílu víru v Boha a ve věčnou spásu, Nietzsche spatřoval jako hlavní sílu ve vůli k moci.

Oba filosofové se zabývali kritikou církve. Kierkegaard vyčítal kněžím zpronevření se jejich posláním. Vyměnili podle něj pokoru a chudobu za blahobyť. Chtěl se vrátit k původním pilířům Nového zákona, chtěl vést ke skutečné lásce k Bohu a odvaze naslouchat jeho hlasu.

Nejde podle něj o to, aby byl křesťanem každý, jde o opravdovost, ne o počet. Církev se však rozšiřovala velmi rychle na základě špatných stavebních kamenů. Nietzsche zase spíše kritizoval křesťanství jako takové. Chápal jej jako úpadek lidstva, vítězství slabošství nad nadřazeností. Podle něj křesťanství oslabuje člověka, vede jej k tomu, aby byl pokorný, odmítal tělesnost, neradoval se z tohoto světa, místo toho aby se upnul na imaginární svět, který podle něj není. Křesťanské zásady vznikly spíše proto, aby se lidé mohli stát stádními. To chce Nietzsche změnit příchodem Nadčlověka, který už Boha nebude potřebovat. Cíl a smysl života je podle něj v životě samém.

5. Resume

The current dissertation examines the birth and the development of philosophy of Søren Kierkegaard, who laid the foundation of the new way of thinking - existentialism. Kierkegaard dealt with the question of the man, his weaknesses, his everyday problems and also of his feelings. He turned his attention to the individual personality and outlined a way by which man can give meaning to his own life. The aim of my study was to summarize the main claims of this important Danish philosopher, to interpret and explain his various ideas and to provide information about his difficult life that influenced forever his inspection of human existence. The second target of the dissertation was to compare Kierkegaard's ideas with the concept of Friedrich Nietzsche, who is considered as one of the most important figure of existentialism. The intention was to draw attention to the need for self-knowledge, which Kierkegaard regarded as the fundamental condition of human existence.

Great attention was also paid to Kierkegaard's concepts of distress, desperation and eternity of the human soul - the most important concept of Kierkegaard's philosophy. The extensive part of the work deals with the questions about God, in which Danish philosopher sees the *raison d'être* of human existence. My work brings forward not only Kierkegaard's understanding what it means to believe in God but also what importance he attributed to terrestrial life and moreover it touches his interest in the institution of the Church.

The dissertation also presents the comparison of Kierkegaard's concept of philosophical ideas with the ones of Friedrich Nietzsche so there are sketched fundamentally different perspectives on issues of human existence between both thinkers. Most of this work deals with questions of the purpose of human existence as already said above. The answer given by Kierkegaard and Nietzsche is completely different – while Kierkegaard found the way in the following God, Nietzsche created the new type of the mankind, super-human, who is well aware of his own strength so he need not to rely on God and is fully responsible for his own actions.

6. Seznam literatury

KIERKEGAARD, Søren. *Bázeň a chvění. Nemoc k smrti*. Praha : Svoboda – Libertas, 1993. ISBN 80-205-0360-9.

KIERKEGAARD, Søren. *Čistota srdce*. Praha : Kalich, 1989. ISBN 80-7017-036-0.

KIERKEGAARD, Søren. *Filosofické drobký aneb Drobátko filosofie*. Olomouc : Votobia, 1997. ISBN 80-7198-197-4.

KIERKEGAARD, Søren. *Nácvik křesťanství. Sud'ťe sami!* Brno : CDK, 2002. ISBN 80-7325-004-7.

KIERKEGAARD, Søren. *Okamžik*. Praha : Kalich, 2005. ISBN 80-7017-015-8.

KIERKEGAARD, Søren. *Současnost*. Olomouc : Votobia, 1996. ISBN 80-7198-089-7.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Filosofický slovník*. Olomouc : Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4.

KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filosofická interpretace*. Praha : Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0585-3.

MAJOR, L. *Dějiny poklasické filozofie v 19. a na počátku 20. století*. Praha : Karolinum, 1991. ISBN 80-7066-462-2.

NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist. Pokus o kritiku křesťanství*. Bratislava : SandS, 1991. ISBN 80-900431-9-4.

NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Praha : Naše vojsko, 1993. ISBN 80-2060270-4.

NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*. Praha : Aurora, 1996. ISBN 80-85974-12-6.

NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Praha : Československý spisovatel, 1992. ISBN 80-202-0376-1.

NIETZSCHE, Friedrich. *Ranní červánky*. Praha : Aurora, 2004. ISBN 80-7299077-2.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Friedrich Nietzsche*. Olomouc : Votobia, 2001. ISBN 80-7198-473-6.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc : Votobia, 1995.
ISBN 80-85885-79-4.

OLŠOVSKÝ, Jiří. *Niternost a existence, Úvod do Kierkegaardova myšlení*. Praha : Akropolis, 2005. ISBN 80-86903-08-7.

PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství. Filosofie o člověku a výchově*. Praha : ISV, 2001.
ISBN 80-85866-64-1.

ROHDE, Peter P. *Kierkegaard*. Olomouc : Votobia, 1995. ISBN 80-85885-29-8.

STARK, S. *Filosofie 18. – 20. století*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.
ISBN 978-80-7380-206-6.

STARK, S. *Problematika člověka v současné filosofii*. Západočeská univerzita : Plzeň, 2000.
ISBN 80-7082-686-X.

STEINER, Rudolf. *Friedrich Nietzsche, bojovník pro svojej dobe*. Bratislava : Kalligram, 2012.
ISBN 978-80-8101598-4.